

Anmeldelser.

Ellen Jørgensen: Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede. Kbh. 1943. 252 sider.

At skrive den danske historiografis historie kræver ikke ringe forudsætninger. Man må kunne håndværket tilbunds for at vide, hvad historisk forskning er. Man må være alsidigt orienteret, ikke blot indenfor sit eget speciale, men på alle forskningens hovedområder, således at man kan skønne forsvarligt om den videnskabelige værdi af arbejder om vidt forskellige emner. Man må besidde smidig indfølelses- og karakteriseringsevne for at kunne værdsætte på een gang Velschow og Allen, Grundtvig og Erslev. Sidst men ikke mindst må man have ægte historisk sans og forstå at måle hver forfatter med hans egen tids alen. Dr. Ellen Jørgensen besidder i sjælden grad alle disse forudsætninger. Det første bind af den danske historiografis historie, »Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800« (1931)¹, viste det, og det nu foreliggende andet og afsluttende bind bekræfter det.

Bogen er sprogligt gennemarbejdet med yderste omhu; dens lette ortografiske patina (forf. skriver Manuscript, Circulaire, curieuse) forstærker indtrykket af en stil, der holder sig på afstand af dagligsproget. Kompositionen er ejendommelig. På halvandet hundrede sider gives først et samlet »Overskue over Arbejdet«, dernæst karakteriseres enkelte forskerpersonligheder: Laurits Engelstoft, Caspar Paludan-Müller, C. F. Allen, A. D. Jørgensen, Johannes Steenstrup, Kr. Erslev. Denne disposition af stoffet har indlysende fordele, men også mangler, bl. a. den, at gentagelser ikke helt kan undgås. Det indledende overskue er atter delt efter perioder ved 1840 og 1870. For hver af de tre

¹ Anmeldt af Johs. Steenstrup i Hist. Tidsskr. 10. R. II, 369 ff. Som en slags forstudier til andet bind kan betragtes forf.s afhandlinger om Caspar Paludan-Müller (Hist. Tidsskr. 9. R. V), Chr. Molbech (Hist. Tidsskr. 10. R. V) og Allen (Smaaskrifter tilegnede Aage Friis (1940)).

perioder fremhæves de karakteristiske træk, samtidig med at kontinuiteten i arbejdet ned gennem århundredet betones. De første årtier karakteriseres som særligt rige på banebrydende arbejder, ofte dog indenfor den egentlige histories grænseområder, med navne som Chr. Jürgensen Thomsen, P. E. Müller, N. M. Petersen, J. H. Bredsdorff, Grundtvig, Rasmus Nyerup, J. E. Larsen, Velschow, Chr. Olufsen. »Uvejret, der gik hen over Landet, gjorde Sindene aabne og modtagelige og fik de unge, der duede, til at spænde deres Kræfter« (s. 62). Omkring 1840 begynder de nye politiske, nationale og sociale brydninger og ideer at spores i den historiske litteratur. Forskerne får bedre kår og ro til gennem en lang årrække at udarbejde større værker indenfor mere centrale områder af historien end i den foregående generation; men de er ofte prægede af nationale fordomme, snævrere i deres horisont, og bryder sjældnere nye baner. I halvfjerdserne åbnes påny udsynet til Europa. Nederlaget 1864 virker og den europæiske realisme. »En ny videnskabelig Tænkemaade spirede og groede op ganske stille, og denne umærkelige Væxt fik i det lange Løb større Betydning end den Storm, Georg Brandes' Forelæsninger og Bøger vakte« (s. 132). Århundredets sidste tredjedel bliver det grundlæggende kritiske arbejdes tid, de skarpt udprægede personligheder og samtidig det organiserede udgiverarbejdes periode. Som et fællestræk for hele århundredets danske historieforskning nævnes forkærlighed for analysen og sky for syntesen. Vi har kun få samlede fremstillinger af landets historie gennem tiderne. Frugten af den sidste periodes kritiske arbejde, »Danmarks Riges Historie«, er flere mænds værk og savner »en bærende Grundtanke« (s. 159). I den nyere norske historiografis historie¹ findes en oversigt over »synet på Norges historie«. Det er velbegrunderet i stoffet selv, at dr. Ellen Jørgensen ikke bringer en tilsvarende oversigt for Danmarks vedkommende.

Læsere kan ikke undgå at mærke, at forf.s egentlige interesseområde som forsker er middelalderen. Når det gælder udforskningen af den nyere tid, indlader hun sig sjældnere på en diskussion af de enkelte værkers videnskabelige værdi. Men det er heller ikke hovedsagen for hende at bestemme, hvad der fra et fagligt synspunkt set endnu kan være brugbart hos de gamle forfattere. »Hver har gjort sit Værk paa sin Maade og efter sine Forudsætninger, og hver skal forstaas og vurderes udfra sit Stade«, hedder det i indledningen til skildringen af middelalderens historiografi, og dette program følger hun værket igennem. Om Velschows nu forældede magisterafhandling »De Danorum institutis militari-

¹ Norsk historisk videnskap i femti ar (1920).

bus regnante Valdemaro secundo« fremhæver hun, at den ryddede grunden for andre forskere, Steenstrup, Erslev, Arup, Bull, Sture Bolin, og »det Arbejde, der har saa stort et Følge, hævder sin Plads, uanset om meget eller lidt er blevet tilbage af dets Resultater, mens Forskningen skred frem. Det er Led i en Kæde« (s. 20). Om et værk i snæver videnskabelig forstand har været frugtbart, er dog ikke hendes eneste målestok. Hun betoner, at også trangen til livsforståelse har været en drivkraft for A. D. Jørgensens arbejde, at Grundtvigs dybt personlige håndbog i verdenshistorien blev »en Kilde, hvoraf hans Disciple ned gennem Aarene øste Viden og Styrke og stadig Fornyelse under deres folkeopdragende Virke«, og det er karakteristisk, at hun om den nøgterne og kritiske Erslev siger, at den etiske styrke i hans forsken, hans sandhedstrang og retsind »fik dyb og varig Betydning for hans Elever og for flere end dem. Dette rakte ud over Fagvidenskab« (s. 64, 121 f., 140, 206, 241). Overalt søger hun personligheden i og bag værket, og det er historieforskernes nok så meget som historieforskningens historie, hun giver.

En meget værdifuld side af dr. Ellen Jørgensens bog er derfor dens mange personkarakteristikker, portrætter oftest blot af forskeren, undertiden af det hele menneske. Det er ikke de mindst levende, som er tegnet med ganske få streger, Abraham Kall, Chr. Olufsen, G. L. Baden. Stærkest fængsles forf. øjensynligt af de meget sammensatte, dybere naturer, de magtfulde personligheder, Caspar Paludan-Müller og A. D. Jørgensen, men også enklere naturer som Laurits Engelstoft og Allen karakteriserer hun fint. Værdifulde i denne forbindelse er de righoldige noter, mindre på grund af litteraturhenvisningerne, som langt fra er fuldstændige — men heller ikke tilsigter at være det — og hist og her virker noget tilfældige, end ved talrige oplysende og karakteriserende citater, for en stor del af utrykte breve. Ved karakteristikken af Erslev må jeg gøre en anmærkning. Det forekommer mig ikke retfærdigt, når forf. siger, at han minder om Hans Gram »i Mangel paa skabende Evne« (s. 140). Det er rigtigt, at den store syntese ikke var hans styrke; men i sin disputats, i »Valdemarernes Storhedstid« og mange andre steder øvede han ikke blot kritik, men gav nye, positive resultater af stor rækkevidde. Også denne form for historisk arbejde kræver skabende evne. Jeg havde endvidere gerne set nævnt, at Erslev gjorde epoke ikke blot som fornyer af den metodiske kildekritik. Hans »Konge og Lensmand« var et slående vidnesbyrd om, hvor langt sikrere resultater man kunde nå, hvis man i stedet for at belægge sin tesis med »karakteristiske eksempler« samlede det hele materiale og bearbejdede

det statistisk. Jeg er overbevist om, at han derigennem har øvet ikke ringe indflydelse på den yngre generation af danske historikere¹.

Det er ikke muligt at opregne, hvad dr. Ellen Jørgensens værk giver af nyt. Det ægger ikke ved overraskende skarpsindige analyser, dristige synspunkter og ensidige domme, men næsten på hver side finder man i form af en ny enkelthed eller en ny vurdering resultater af hendes omfattende læsning i dansk og fremmed litteratur, hendes indgående studium af trykte og utrykte kilder. Her skal kun nævnes et par synspunkter, som er fælles for værkets to dele. Det ene er udskillelsen af »den lærde linie«, der fra det 18. årh. fortsætter op igennem det 19. Hvor talen er om dens repræsentanter i 1830'erne og 1840'erne, Werlauff, Velschow, Paludan-Müller, C. T. Engelstoft o. a., karakteriseres deres værker som, bortset fra de politiske indlæg, »kun i ringe Grad tidsprægede. Man kunde snarest kalde dem tidløse«. Overfor dem stilles de mænd, »hvis Syn paa Fortiden var bestemt ved deres Stade i Dagens Strid«, Allen, Schiern, Fr. Hammerich, Ludvig Helveg, N. M. Petersen (s. 80). Det indrømmes dog (s. 91 f.), at skellet mellem de to grupper ikke er dybt, at der også blandt den sidste gruppes folk findes grundige forskere; det er vel derfor, at forf. i andet binds titel har opgivet at skelne mellem historieforskning og historieskrivning. — Det er utvivlsomt berettiget at karakterisere en gruppe danske historikere som lærd og lidet tidspræget. Jeg tror dog, at en indtrængende analyse af f. eks. Paludan-Müllers værker vilde afsløre hidtil upåagtede tidstypiske træk; også reaktionen mod det nye er jo på sin måde tidsbestemt. Hvad specielt emnevalget angår, tvivler jeg på, at det virkelig, som forf. har hævdet², var ganske uden sammenhæng med skandinavismen, at Paludan-Müllers interesse under arbejdet med P. A. Munchs Danmarks, Norges og Sveriges Historie fangedes af unionsbrevet 1397. Og var Paludan-Müller og C. T. Engelstoft mon helt upåvirkede af den politiske brydningstid, i hvilken de levede, når de søgte emner for deres studier i reformationstidens stærke religiøse, sociale og politiske folkelige bevægelser og modsætninger?

I endnu højere grad end af det nysnævnte synspunkt er bogen præget af forf.s bestræbelser for overalt at finde forbindelseslinier gennem tid og rum. Forskere og værker søges såvidt muligt indordnet som led i en dansk tradition og en europæisk sammenhæng. I teksten og noterne anføres jævnlig paralleller fra udenlandske

¹ Sml. Nordisk tidskrift 1942, 492.

² Hist. Tidsskr. 9. R. V, 367.

forhold, der undertiden virker noget tvungne, undertiden forfriskende, som når det ved henvisning til Gustav Storm og Harald Hjärne godtgøres, at Erslev ikke var den eneste historiker i Norden, der i 1880'erne fornyede universitetsundervisningen (s. 142 f.). Mest er det dog forf. magtpåliggende at påvise udenlandske tilskyndelser og forbilleder. Hun redegør fint for romantikkens virkninger, Hegels indflydelse f. eks. på Molbech, Paludan-Müller og Schiern, Rankes betydning f. eks. for Paludan-Müller, Allen og Fridericia. Adskilligt flere eksempler kunde nævnes. Forf. anfører også gerne, når et dansk arbejde en sjælden gang har sat spor i udlandets forskning, Chr. Olufsens agrarhistoriske undersøgelser, Grundtvigs Beowulfstudier, Steenstrups «Normannerne». For sit emnes vedkommende har hun ikke uden held søgt at godtgøre rigtigheden af Herders ord om det hele Europa som eet lærdomsrige, der citeres både ved begyndelsen og slutningen af hendes overskue (s. 24, 159).

Dr. Ellen Jørgensen hører som middelalderforsker til blandt de »stille folk«. Hendes sidste bog falder ikke helt i den lærde linie, skønt den unægtelig giver os et knuget mål af viden. Den er, som hun andetsteds har sagt det, ligesom værkets første del »paa en Vis et Tendensskrift mod Indsnævring og en Tilskyndelse til at se vidt omkring i Tid og Rum«. Tilsammen udgør de to bind et stykke åndsarbejde af stor lødighed, der ikke blænder, men lyser og varmer. Sin nærmeste forgænger som skildrer af det 19. århundredes historiografi, Johs. Steenstrup¹, overgår dr. Ellen Jørgensen ved sin videre horisont og finere karakteriserings-evne. Mere end om hans bog minder hendes værk om den »sympatiske« linie i den egentlige danske litteraturhistorie, Valdemar Vedels ungdomsskrifter f. eks., som dog var mere hensynsløse i den psykologiske analyse. Det er som de et barn af den i Danmark foretrukne form for åndshistorie, der stiller personligheden i midtpunktet. Dr. Ellen Jørgensens arbejde har lange rødder i dansk tradition. Det vidner tillige om samfølelse med fremmed kultur, om respekt for alt hvad der kommer af ånd, om ægte humanisme.

Poul Bagge.

¹ Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede 1801—1863 (1889), hvis meget udførlige fremstilling ikke helt er overflødiggjort af dr. Ellen Jørgensens bog.